

مقاله محققانه دانشمند

محترم آقای پروفیسور محمدباقر

که در باره تأثیر هنر سفالگری

وکاشی سازی ایران در شبه قاره

هندو پاکستان، در شماره پیشین

مجله بررسی های تاریخی انتشار

یافت نشان میداد هنر ایرانی

چگونه تا نقاطی دور از خاک

ایران نفوذ و تأثیر کرده است و

هنرهای کونا کون دیگران تا چه

اندازه از هنر ایران متأثر شده

است.

این مقاله که شرح یکی از

مفاخر ایران ما بود بنوبه خود

دامنی هم بر آتشی زد که سالها

در درون من نهفته بود. من که از

دیرباز با تصویر یک بانوی

ایرانی بنام ممتاز محصل الهام

بنامی تاج محل

یا
یک اثر معماری ایرانی در هند

تقدم

محسن بنفخم

بخشنده بنای باشکوه و عظیم تاج محل آشنا بود؛ لازم دیدم از آن بانوی هنر پرور و از این بازمانده هنر معماری ایران در هند باندیشه بیان یکی دیگر از افتخارات هنر و تمدن ایران یاد کنم.

چهره تابناک این زن که بر صفحه عاج بدست یکی از هنرمندان ایرانی مقیم دربار هند نقاشی شده است، سالها زینت بخش خانه پدرم بود و تنها به عنوان یک شاهکار هنری و تصویری از یک بانوی ناشناس بدان توجه میشد ولی من سرانجام بر اثر کنجکاوی دریافتم که این بانوی نیک‌صورت همان ممتاز محل همسر امپراتور هند است که بنیان‌گذار بنای باشکوه تاج محل بوده است.

این بانو، فوه میرزا غیاث‌الدین محمد معروف به غیاث‌بیگ تهرانیست و میرزا غیاث‌الدین ملقب به اعتمادالدوله در زمان اکبر شاه گورکانی (۹۶۳-۱۰۶۸ هجری) از ایران به هندوستان رفت و در دربار او صاحب جاه و مقام شد و مخصوصاً در دوران جهانگیر شاه (۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ) پس از آنکه نورجهان بیگم دختر او به همسری پادشاه درآمد نفوذ بسیاری در دستگاه دولتی بهمرسانید و تمام خانواده و اقوامش کارهای حساس و مهمی را بدست آوردند.

میرزا غیاث‌الدین مردی ادیب و نویسنده و حساب‌دان بود و مخصوصاً در انشاء ید طولانی داشت. شکسته را خوب مینوشت و مردی خوش‌محاوره و شگفته‌رو و نیک‌اندیش و خوش‌سلوک و عاقبت‌بین و سلیم‌النفس بود. بند و زنجیر و تازیانه و دشنام در خانه‌اش نبود و هر که باو پناه میبرد رهایی مییافت. با وجود مقام و موقعیتی که داشت بهیچوجه آسایش طلب نبود و اموری که به وی محول می‌شد بخوبی سامان میگرفت. اگرچه شعر نمیگفت اما تتبع شعر متقدمین بسیار کرده بود.

پسران و دختران خود را هنرمند و ادیب و خوش‌سلیقه و کار آزموده بار آورده بود.

آصف‌خان پسر بزرگ او از زمره دانشمندان و امراء و رجال بنام‌زمان بشمار میرفت.

نورجهان بیگم دختر او نیز در ادب و ذوق و هنر و علم خانه‌داری سر مشق

زنان هند بود و در ابتکار و ابداع کم نظیر مینمود و در سوار کاری و تیر اندازی مهارت داشت و اوست که همسر جهانگیر شاه شد^۱
 دختر آصف خان (نوه غیاث بیگ تهرانی) بنام ممتاز محل در سال ۱۰۲۰
 هجری به مسری شاهزاده شهاب الدین محمد خرم که جهانگیر بعد از فتح قسمتی
 از دکن، او را شاه جهان خواند و او بعد از جهانگیر به سلطنت هند رسید (۱۰۳۷-
 ۱۰۶۸) در آمد. ممتاز محل که او را ممتاز زمانی و مهد علیا هم مینامیدند از زنان
 هنرمند زمان خود بود و وجود و نفوذ او در هندوستان از علل و اسباب مهم
 پیشرفت فرهنگ و تمدن و هنر ایرانی در هندوستان بود.

شعر فارسی و هنر ایرانی در این دوره رواج بسیار در هندوستان یافت از
 آثار معماری که از این زمان در هندوستان باقیست بخوبی تأثیر هنر معماری
 ایران پیدا است. کاشی کاریهای این دوره بطور آشکار از مکتب هنری و کاشی
 سازی ایران است که بدست هنرمندان و معماران ایرانی بتشویق و ترغیب
 ممتاز محل وجود آمده است و بنای زیبای تاج محل در الیکره اگر چه بعد از مرگ
 او پایان یافت یکی از آنهاست که مادر این مقاله بدان اشاره خواهیم کرد و بحث
 کامل این شاهکار و معماری و هنری را بهمه استادان فن میگذاریم.

این بانوی ارجمند بیست و یکسال در خانه شاه جهان بسر برد و در این
 مدت چهارده فرزند آورد که فقط هفت تن آنها (سه دختر و چهار پسر) باقی ماندند
 و بین پسر ها اورنگ زیب سلطنت هندوستان را بدست گرفت (۱۰۶۸-۱۱۱۸)
 ممتاز محل در سال ۱۰۴۰ در بلده برهانپور در حالیکه عمرش از سی و نه
 سال نمیکذشت بهنگام زائیدن دخترش بنام گوهر آراییکم بدرود حیات
 گفت و روز هفدهم ذی القعدة در باغ زین آباد جسد وی بامانت مدفون گشت
 و شش ماه بعد نعش او را به اکبر آباد برده در کنار رودخانه چمننا در آرامگاه
 دائمیش یعنی تاج محل (که ساختمان آن مدت دوازده سال بطول انجامید)
 بخاک سپردند.

۱- تصویرهایی مینیاتوری از میرزا غیاث الدین اعتماد الدوله و آصف خان پسر او در
 جلد ۲ جزوه ۲ از مجموعه آثار ایران که بهمت شادروان پروفود آورده گدا منتشر میشد
 موجود است (نگاه کنید بصفحات ۲۵۹ و ۲۱۷)
 (۳)

معمار و طراح تاج‌محل استاد عیسی شیرازی بوده که یکنفر خوشنویس از بغداد و یک قلمزن از بخارا و یک خیره درامر ساختمان از قسطنطنیه و یک برج ساز از سمرقند و یک معماری از قندهار با ۲۰ هزار کارگر زیر نظر او کار کرده‌اند و بهر حال در ساختمان این بنای مجلل و باشکوه، هنر ایرانی در همه جا بهترین وجهی ظاهر است.

